

Metodika

Vystěhovalectví židovské komunity 1945–1950

Charakteristika námětu

Námět se snaží tematizovat paradox přežívání antisemitismu navzdory hrůzám druhé světové války. Jak to, že antisemitské argumenty měly úspěch i po hrůzách holocaustu? Jak to, že protizidovské kampaně vedli komunisté, kteří vystupovali jako odpůrci nacistických politických principů a řada jejich čelných představitelů byla židovského původu? Námět má ukázat metody, které měly Židům vzít nimbus nacistických obětí a revitalizovat tradiční antisemitské předsudky v nových politických podmínkách. Dále má ilustrovat argumenty, které byly k dosažení těchto cílů používány.

Cíle

- žák se dokáže orientovat v termínech: migrace, emigrace, vystěhovalectví, reemigrace, suverénní a nesuverénní stát, perzekuce
- žák chápe rozdíl mezi různými formami migrace
- žák dokáže definovat příčiny, které jedince nutí opouštět domov a vycestovat za novým životem do exilu

Komentář

S emigrací židovských občanů z ČSR se setkáváme bezprostředně po druhé světové válce. Mezi příčiny první vystěhovalecké vlny se uvádí poválečný antisemitismus projevující se neochotou až nevráživostí vůči navrátilivším Židům na základě jejich požadavku o vrácení věcí, které si u nežidovského obyvatelstva během války uschovali, dále skutečnost, jak se jednotlivci po návratu integrovali do společnosti, a fakt, jak se vyrovnal se svojí existencí v koncentračním / pracovním / vyhlazovacím táboře, či zda se konfrontoval s otázkou, proč přežil právě on. Svůj význam měla i proměna politické atmosféry a nástup etnický orientovaného občanství, které bylo vůči menšinám nepřátelské. Velkou roli sehrála také skutečnost, zda jednotlivci přežili sami anebo s částí své rodiny.

V rámci této první vystěhovalecké vlny Židé zatím svobodně směřovali do západních zemí. Se zvýšenou mírou emigrace do Palestiny, anglického mandátního území, se v tomto období setkáváme až od listopadu 1947, kdy OSN rozhodla o rozdělení Palestiny na židovskou a arabskou část.

Je možné konstatovat, že mezi roky 1945–1948 se suverénní čsl. vláda stavěla k otázce emigrace benevolentně a nečinila jí větší překážky, židovské vystěhovalectví bylo příznivě posuzováno i proto, že přispívalo k etnické homogenizaci země. Její postoj vycházel z kladných prvorepublikových vztahů s židovskou enklávou na Blízkém východě a později také z kladného vztahu státu Izrael s novým „politickým partnerem“ - se Sovětským svazem.

Oproti první vystěhovalceké fázi, která byla převážně dobrovolná, měla emigrace od roku 1948 víceméně politický ráz a byla motivována především kampaní proti sionismu, která v ČSR vrcholila v politických procesech 50. let, kdy se legální možnost vystěhovalectví a otevřené projevy víry staly utopií a emigranty čekala perzekuce a ústrky ze strany státních orgánů a ovšem také obecně nesouhlasem s novými politickými poměry. Celkový počet Židů, kteří v letech 1945–1950 opustili ČSR, se odhaduje na 19 tisíc osob, přitom cca 4 tisíce osob o emigraci nadále reálně uvažovalo. Tyto osoby ale stát nehodlal pustit jen tak a za odchod si nechával zaplatit: *„Rozdílnost mezi výší poplatků stanovenou zákonem a skutečně zaplacenou částkou byl enormní: průměrně československý občan za pas do Izraele zaplatil 1060 Kčs, jako nejvyšší poplatek byla udána částka 2 tisíce Kčs. Výjimkou ovšem nebylo kupříkladu 50 tisíc Kčs za jeden jediný pas“*. (viz Židé v Čechách 2, Praha 2007, s. 102).

Povolování a nepovolování vycestování se tedy v tomto období stalo pro židovské občany hrou na kočku a myš. V podstatě se jednalo ze strany státu o techniku uvolňování v drobnostech, které ho nijak neohrožily, tak, aby mohl nerušeně hájit svoji zásadní linii. Také v tomto období hrála svou roli snaha úřadů po etnickém „zjednodušení“ poměrů v republice.

V 50. letech bylo vycestování z ČSR povolované převážně jen ekonomicky neperspektivnímu obyvatelstvu (penzisti, invalidi, sociální případy, starší vdovci/vdovy). I tyto osoby však byly podrobeny ekonomické lustraci ze strany státu. Přes hranice neměl unikat majetek (kdo tzv. výjezdni doložku dostal, mohl z ČSR odvézt max. 100 kg věcí – nábytek, oblečení...) Ministerstvo vnitra doporučilo, *„aby se z ČSR nestěhovali občané, kteří zde mají majetek, který se zpravidla po přestěhování snaží získat do ciziny“*. Ministerstvo však záhy alibisticky dodalo, že individuální počet osob by výjezdni doložku získat měl: *„Pokud je zamítnutí třeba v případech návštěvy dcery u těžce nemocné matky, vyvolává to šíření nespokojenosti“*. V srpnu 1952 tak bylo vyhověno osmi žadatelům o vystěhování z celkového počtu 464 osob. (Židé v Čechách 2, Praha 2007, s. 103), můžeme tak mluvit o faktickém zablokování možnosti emigrace.

Námět do výuky

Využíváme pracovního listu 2(odkaz: 02-1-vystehovalectvi_pracovni_list). V první fázi se žáci mají orientovat v pojmech migrace, emigrace, reemigrace. Druhá úloha je vyloženě interpretativní. Nelze stanovit jednoznačně správné odpovědi, úloha umožňuje více „správných“ řešení. Vhodnost odpovědí závisí na schopnosti žáků zdůvodnit své rozhodnutí. V dalších úlohách se zaměřujeme na konkrétní historickou událost: proměny emigrace osob židovského původu do Izraele a především proměny postoje státu vůči této migraci. Na konkrétním historickém příkladu demonstrujeme význam státních politik pro regulaci migrace. Závěry získané touto analýzou můžeme aktualizovat na současnou situaci: jaké nástroje má stát dnes? Jaká je dnes situace s migrací v Evropě a v České republice? Může demokratický stát používat stejné nástroje regulující migraci jako stát totalitní?